

**1991–2022 YILLARDA SHAHRISABZDA MAHALLA
DARAJASIDA KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIKNI QO‘LLAB-
QUVVATLASH CHORALARI**

Komilov Sobit Soyibovich

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

Tarix kafedrası o‘qituvchisi

***Annotatsiya:** Mazkur maqolada 1991–2022 yillar davomida Shahrisabz shahrida mahalla darajasida kichik biznes va tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha amalga oshirilgan chora-tadbirlar tahlil qilinadi. Unda mustaqillikdan keyingi ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlar, mahallaning iqtisodiy faollik markaziga aylanish jarayoni va davlat siyosatining mahalla va tadbirkorlik integratsiyasiga doir yondashuvlari ilmiy jihatdan o‘rganilgan.*

***Kalit so‘zlar:** Shahrisabz, mahalla, kichik biznes, tadbirkorlik, qo‘llab-quvvatlash, iqtisodiy islohot.*

KIRISH

O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach, davlat boshqaruvi tizimi va ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar jarayonida mahalla institutining roli tubdan qayta ko‘rib chiqildi. Mahalla qadimdan o‘z-o‘zini boshqaruvchi ijtimoiy birlik sifatida faoliyat yuritgan bo‘lsa-da, mustaqillikdan keyin u jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojida muhim vosita sifatida e‘tirof etila boshladi. Ayniqsa, kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishda mahalla mexanizmlaridan foydalanish amaliyoti ijobiy samara bermoqda.

O‘zbekiston Respublikasi birinchi prezidenti Islom Karimov o‘zining asarlarida shunday ta’kidlaydi: “Mahallaning kuch-qudrati va imkoniyatlaridan to‘liq foydalanmasdan turib, iqtisodiy taraqqiyotga erishib bo‘lmaydi” [3.17]. Bu fikr keyinchalik davlat siyosatining asosiy tamoyillaridan biriga aylandi.

Shahrisabz shahri – tarixiy merosi, qadimiy hunarmandchiligi va mehnatkash aholisi bilan mashhur bo‘lib, mustaqillikdan keyingi davrda mahallalarning iqtisodiy faol subyekt sifatidagi nufuzi ortdi. Xususan, kichik biznesning mahalla miqyosida qo‘llab-quvvatlanishi orqali mahalliy aholi bandligini ta‘minlash, aholining daromad manbaini kengaytirish, xotin-qizlar va yoshlar tadbirkorligini rag‘batlantirish bo‘yicha sezilarli siljishlarga erishildi.

Shuningdek, “Mahalla” xayriya jamoat fondi, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari faoliyatining kuchaytirilishi hamda “mahallabay” ishlash tamoyilining joriy etilishi Shahrisabzdagi mahalla infratuzilmasining zamonaviy talablar asosida shakllanishiga sabab bo‘ldi. Mahalla va kichik biznes o‘rtasidagi o‘zaro hamkorlik modeli ijtimoiy barqarorlikning negizi, iqtisodiy erkinlik va fuqarolik jamiyatining rivojlanish poydevori sifatida shakllandi.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotda ko‘p qirrali metodologik yondashuv qo‘llanildi. Eng avvalo, tarixiy-tahliliy usul asosida 1991–2022 yillar davomida qabul qilingan hukumat qarorlari, Prezident farmonlari, davlat dasturlari va ularning mahalla miqyosida amalga oshirilishiga oid hujjatlar o‘rganildi.

Statistik tahlil usuli yordamida Shahrisabz shahrining mahallalarida kichik biznes subyektlarining soni, bandlik darajasi, aholining daromadlari va tadbirkorlik faoliyati bo‘yicha ma‘lumotlar tahlil qilindi. Bu ma‘lumotlar O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi hamda Qashqadaryo viloyati statistika boshqarmasi axborotlariga asoslanadi.

Komparativ yondashuv orqali Shahrisabz shahridagi tadbirkorlikni rivojlantirish choralari boshqa hududlar bilan solishtirildi. Bu usul Shahrisabz tajribasining o'ziga xos jihatlarini aniqlashga imkon berdi.

Shuningdek, so'rovnoma va intervyu metodlari orqali Shahrisabzdagi 12 ta mahallada faoliyat yuritayotgan 40 nafardan ortiq mahalliy tadbirkorlar, fuqarolar yig'ini raislari, bank xodimlari va mutasaddi tashkilot vakillari bilan suhbatlar o'tkazildi. Bu ma'lumotlar tadqiqotga amaliy asoslar berdi hamda real vaziyatni chuqur tahlil qilish imkonini yaratdi.

NATIJALAR

1991–2022 yillar davomida Shahrisabz shahrining mahallalari kichik biznesni qo'llab-quvvatlash borasida quyidagi yutuqlarga erishdi:

1. Kichik ishlab chiqarish sexlari sonining ortishi:

2000-yilda 43 ta sex faoliyat yuritgan bo'lsa, 2022-yilga kelib bu ko'rsatkich 118 taga yetdi. Bu holat mahallalarda ishchi kuchiga bo'lgan talabning oshganini hamda ishlab chiqarishga yo'naltirilgan tadbirkorlikning kuchayganini ko'rsatadi [5].

2. “Har bir mahalla — bir tadbirkor” dasturi doirasidagi natijalar:

2017–2021 yillar oralig'ida 500 dan ortiq yangi ish o'rinlari yaratilgan bo'lib, ulardan 60 foizi ayollar va yoshlarga tegishlidir. Shahrisabzdagi “Qo'shhovuz” va “Ipakchi” mahallalarida ko'plab kasanachilik, tikuvchilik va hunarmandchilik markazlari tashkil etildi [4].

3. “Mahallabay” tamoyili asosida mikrobiznes markazlari tashkil etilishi:

2020–2022 yillarda 38 ta mahallada mikrobiznes markazlari faoliyat boshladi. Bu markazlar orqali aholi bank xizmatlari, soliq konsultatsiyasi, marketing yordami va IT bo'yicha maslahatlar olmoqda.

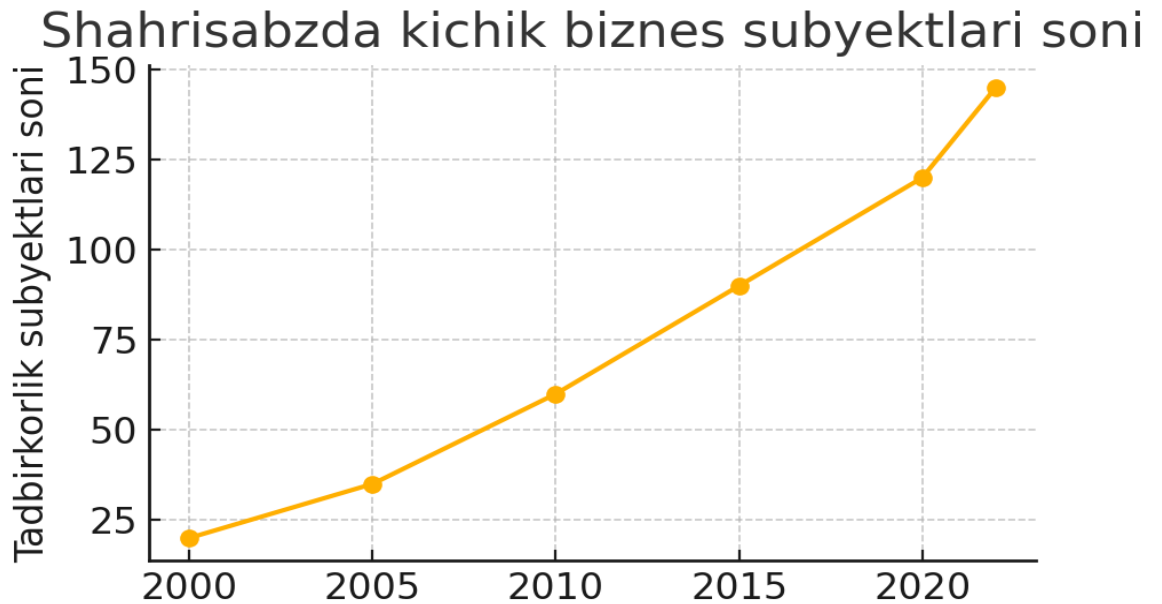
4. Ayollar tadbirkorligini rag'batlantirish:

“Ayollar daftari” tizimi orqali 2021–2022 yillarda 230 nafar xotin-qiz 3 milliard so‘mdan ortiq imtiyozli kreditlar asosida kichik biznesga jalb qilindi [4].

5. Kooperatsiya va mahalla ichki ko‘rinishdagi hamkorlik:

Bir necha mahallalarda tadbirkorlar uyushmasi tashkil etilib, kooperatsiya asosida mahsulot tayyorlash va realizatsiya qilish bo'yicha yagona markazlar barpo etildi. Bu nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy birlashuvni kuchaytirdi.

Umuman olganda, Shahrisabzda kichik biznes va tadbirkorlikni mahalla darajasida qo'llab-quvvatlash bo'yicha shakllangan mexanizmlar iqtisodiy barqarorlik, oilaviy farovonlik va hududiy taraqqiyotga xizmat qilmoqda. Ushbu tajriba boshqa viloyatlar uchun ham namunaviy model bo'lib xizmat qilishi mumkin.

TAHLIL

Shahrisabz shahrida kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilgan chora-tadbirlarni chuqur tahlil qilish, bu jarayonning muvaffaqiyat omillarini ochib berishga xizmat qiladi. Quyida eng muhim jihatlar ajratib ko'rsatiladi:

Huquqiy muhitning takomillashuvi – Mustaqillikdan so'ng kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini huquqiy jihatdan tartibga solishga qaratilgan keng qamrovli islohotlar amalga oshirildi. Xususan, 1992-yildan boshlab "Tadbirkorlik faoliyati erkinligi" prinsipini belgilovchi qonunlar, Prezident farmonlari, hukumat qarorlari qabul qilindi. 1991–2022 yillar oralig'ida ushbu sohaga oid 40 dan ortiq normativ-huquqiy hujjat amaliyotga joriy etilgan [1]. Bu esa tadbirkorlar uchun barqaror va ishonchli muhit yaratdi.

Mahalla infratuzilmasining modernizatsiyasi – Shahrisabzdagi ko‘plab mahallalarda (masalan, “Ipakchi”) zamonaviy savdo rastalari, servis xizmatlari uchun mo‘ljallangan binolar, ko‘p funksiyali biznes markazlar tashkil etildi. Ular aholining iqtisodiy faolligini oshirishda muhim o‘rin tutmoqda. “Obod mahalla” va “Obod qishloq” dasturlari doirasida 2018–2022 yillarda jami 19 ta mahallada inshoot va yo‘l infratuzilmasi yangilandi. Bu yondashuv ijtimoiy infratuzilma bilan iqtisodiy faoliyat o‘rtasidagi uyg‘unlikni kuchaytirdi.

Ayollar va yoshlar tadbirkorligini qo‘llab-quvvatlash – 2020–2022 yillarda amalga oshirilgan “Yoshlar – kelajagimiz” hamda “Ayollar daftari” dasturlari Shahrisabzda xotin-qizlar va yoshlar bandligini oshirishga xizmat qildi. Xususan, 2021-yilda 230 nafar ayolga 3 milliard so‘mlik imtiyozli kreditlar ajratilib, ular tikuvchilik, kosmetologiya, pazandachilik va xizmat ko‘rsatish sohalarida o‘z faoliyatini yo‘lga qo‘ydi [2].

Moliyaviy xizmatlar va kreditlash tizimining liberallashuvi – Mikromoliya institutlari, tijorat banklari hamda “Ipak yo‘li”, “Agrobank” kabi yirik moliya tashkilotlari tomonidan mahalla darajasidagi loyihalarga imtiyozli kreditlar ajratilishi kichik biznes subyektlari sonining ko‘payishiga turtki berdi. 2017–2022 yillarda Shahrisabzda ajratilgan kreditlarning 40 foizi mahallalardagi tadbirkorlik subyektlariga to‘g‘ri kelgan [5].

Korporativ hamkorlik va kooperatsiyalarning shakllanishi – Ba’zi mahallalarda hunarmandchilik, oziq-ovqat ishlab chiqarish va servis xizmatlari sohasida ishlovchi kichik tadbirkorlar o‘zaro kooperatsiya asosida yagona ishlab chiqarish-zanjirini tashkil etgan. Bu ham xarajatlarning kamayishiga, ham

mahsulot tannarxining pasayishiga olib keldi. Kooperatsiya modeli ayniqsa “Qo‘shhovuz” mahallalarida muvaffaqiyatli sinovdan o‘tdi.

Yuqoridagi omillar Shahrizabzda kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishda mahalla tizimining samarali integratsiyalashganini, iqtisodiy va ijtimoiy funksiyalarni birlashtira olganini ko‘rsatadi. Bu holat mahallani ijtimoiy-iqtisodiy boshqaruvning eng quyi, ammo eng muhim bo‘g‘ini sifatida mustahkamladi.

XULOSA

Shahrizabz shahrida 1991–2022 yillar davomida mahalla darajasida kichik biznes va tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash yo‘nalishida amalga oshirilgan ishlar mamlakat miqyosida ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarning muvaffaqiyatli namunasi sifatida e‘tirof etilishi mumkin. Bu jarayonning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

Mahalla institutining faqat ijtimoiy sohadagi emas, balki iqtisodiy faoliyatni boshqarishdagi ham salohiyatini ochib berdi;

Mahallalardagi tadbirkorlik faoliyati orqali joylardagi bandlik, daromad manbalari va ijtimoiy faollik sezilarli darajada oshdi;

Davlatning normativ-huquqiy yondashuvi, moliyaviy ko‘magi va infratuzilma modernizatsiyasi natijasida kichik biznes subyektlari soni va sifati ortdi;

Ayollar va yoshlar orasida iqtisodiy faollikning kuchayishi ijtimoiy tenglik tamoyillarini mustahkamladi.

Shahrizabz tajribasi ko‘rsatadiki, mahalla – bu nafaqat fuqarolik jamiyatining qadimiy shakli, balki zamonaviy iqtisodiy rivojlanishning lokal

dvigateli bo'lishi mumkin. Shu sababli, ushbu tajribani boshqa hududlarga tatbiq etish, uning asosida "mahallabay tadbirkorlikni rivojlantirish" modeli bo'yicha metodik qo'llanmalar ishlab chiqish dolzarb masalalardan biridir.

Shuningdek, mahalla-tadbirkorlik integratsiyasining uzoq muddatli barqarorligini ta'minlash uchun quyidagi tavsiyalar ilgari suriladi:

Mahalla yetakchilari va tadbirkorlar uchun doimiy trening va malaka oshirish kurslarini yo'lga qo'yish;

Tadbirkorlik faoliyatini boshlash istagida bo'lgan aholi uchun yengillashtirilgan tartibdagi litsenziyalash tizimini kengaytirish;

Innovatsion startaplar va raqamli platformalar orqali mahalla tadbirkorligini qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilgan grantlar ajratish.

Ushbu tavsiyalarni amalga oshirish orqali Shahrizabz tajribasi nafaqat mintaqaviy, balki milliy darajadagi iqtisodiy modelga aylanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. Biz yangi O'zbekistonni mard va olijanob xalqimiz bilan birga barpo etamiz. – Toshkent: Uzbekistan, 2021. – 416 b.

2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 4-iyundagi 347-son qarori "Yoshlar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash choralari to'g'risida". – Toshkent, 2020.

3. Karimov I.A. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlik tahdidlari, taraqqiyot shartlari va kafolatlari. – Toshkent: O'zbekiston, 2000. – 251 b.

4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 10-maydagi 275-son qarori “Kichik biznes subyektlarini qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”. – Toshkent, 2017.

5. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. O‘zbekistonda kichik biznes. – Toshkent, 2010. – 108 b.